

En arkeologisk utredning vid Rävsjöbäcken

Morgongåva 15:14, Heby kommun, Uppland, Uppsala län

SAU rapport 2020:6

Lars Sundström



SAU rapporter 2020:6
ISSN 1652-9448
©SAU 2020

UTGIVNING OCH DISTRIBUTION

Societas Archaeologica Upsaliensis
Thunbergsvägen 5B, 752 38 Uppsala
post@sau.se

www.sau.se

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr: 431-2469-2019

Datum för beslut: 2019-05-24

SAU:s projektbeteckning: 1235

Företagare: Heby kommun

Belägenhet

LANDSKAP: Uppland

LÄN: Uppsala län

KOMMUN: Heby

SOCKEN: Vittinge

FASTIGHET: Morgongåva 15:14

FORNLÄMNING: -

KOORDINATER: 609500, 6645950

HÖJD: 61-66 m ö h

Undersökningen

TYP AV UNDERSÖKNING: Arkeologisk utredning

DATUM I FÄLT: 28-29 maj 2019

UNDERSÖKT YTA: 14700 kvm

KOORDINATSYSTEM: SWEREF99TM

HÖJDSYSTEM: RH2000

INMÄTNINGSSYSTEM: RT90

Personal: Lars Sundström och Emma Sjöling

Fynd förvaras: Samtliga fynd har gallrats

Arkivmaterial: Digital dokumentation förvaras på SAU

OMSLAGSBILD: Rävsjöbäcken. Foto: Lars Sundström

ALLMÄNT KARTMATERIAL:

©Lantmäteriet Medgivande MS2007/04080

DIGITALA PLANER: Lars Sundström

LEKTÖR: Jonas Wikborg

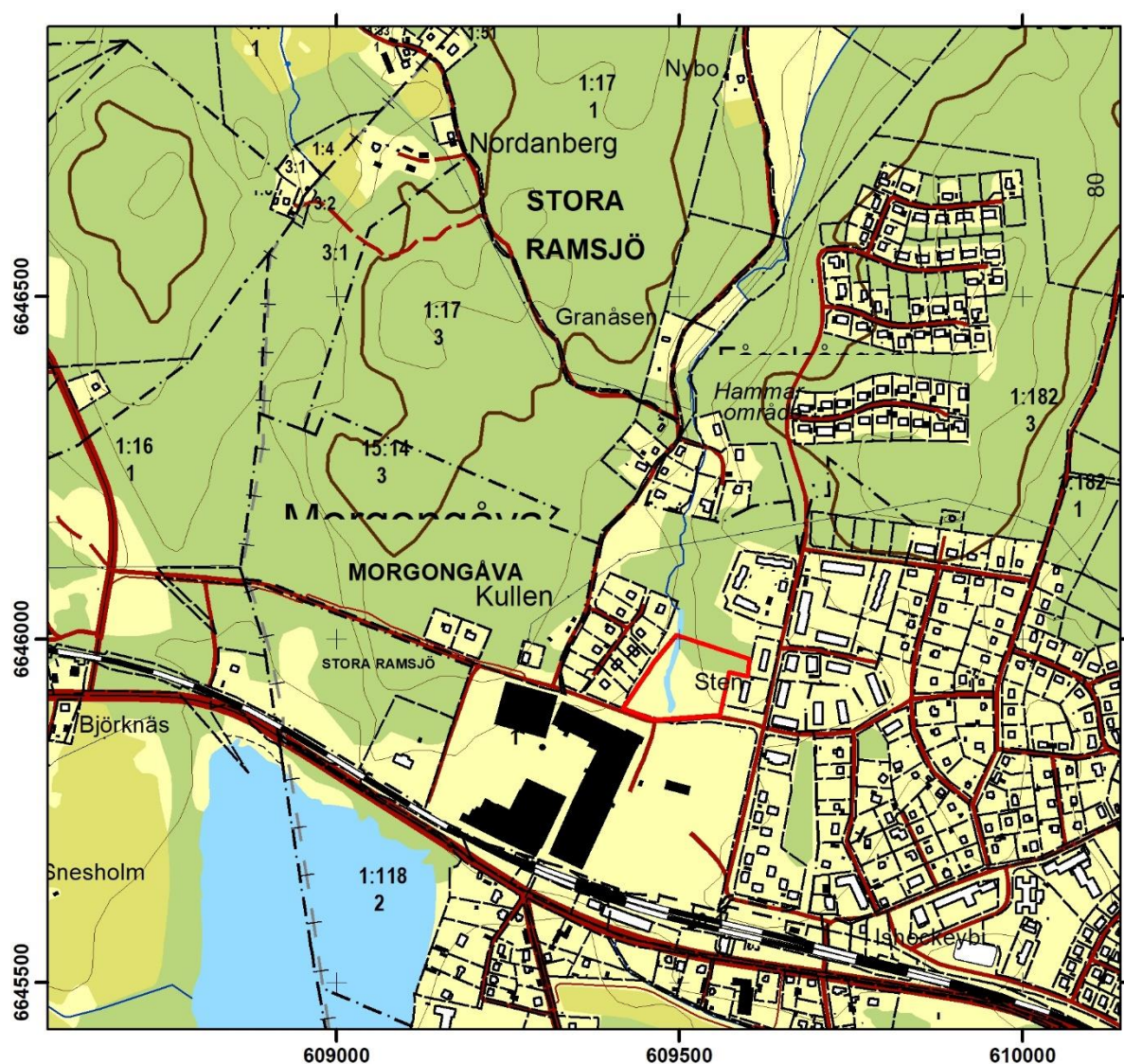
Innehåll

Sammanfattning	4
Inledning	5
Antikvarisk bakgrund	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Tidigare undersökningar	7
Undersökningen	7
Metod och genomförande	7
Undersökningens resultat	9
Schakt	9
Rutor	9
Odlingsrösen	10
Slutsats och utvärdering	11
Referenser	12
Bilaga 1. Schaktlista	13
Bilaga 2. Rutlista	13
Bilaga 3. Rutkarta	14

Sammanfattning

På uppdrag av Länsstyrelsen i Uppland har Societas Archaeologica Upsaliensis (SAU) utfört en arkeologisk utredning vid Rävsjöbacken i Morgongåva. Ett knapp 15 000 kvm stort område undersöktes med grävmaskinsschakt och provrutor. Inget av antikvariskt intresse framkom.

Ytan har i sen tid använts för provkörning av lantbruksmaskiner innan den övergavs och tilläts växa igen.



Figur 1. Utdrag ur fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. ©Lantmäteriet Gävle. Medgivande MS2007/04080. Skala 1:10 000.

Inledning

Med anledning av Heby kommuns planer att bygga bostäder på platsen anlidade Länsstyrelsen Uppsala Societas Archaeologica Upsaliensis för att utföra en arkeologisk utredning av det aktuella området vars storlek uppgår till ca 14 700 m². Utifrån topografi och höjd över havet bedömdes läget som lämpligt för bosättning under delar av stenåldern.

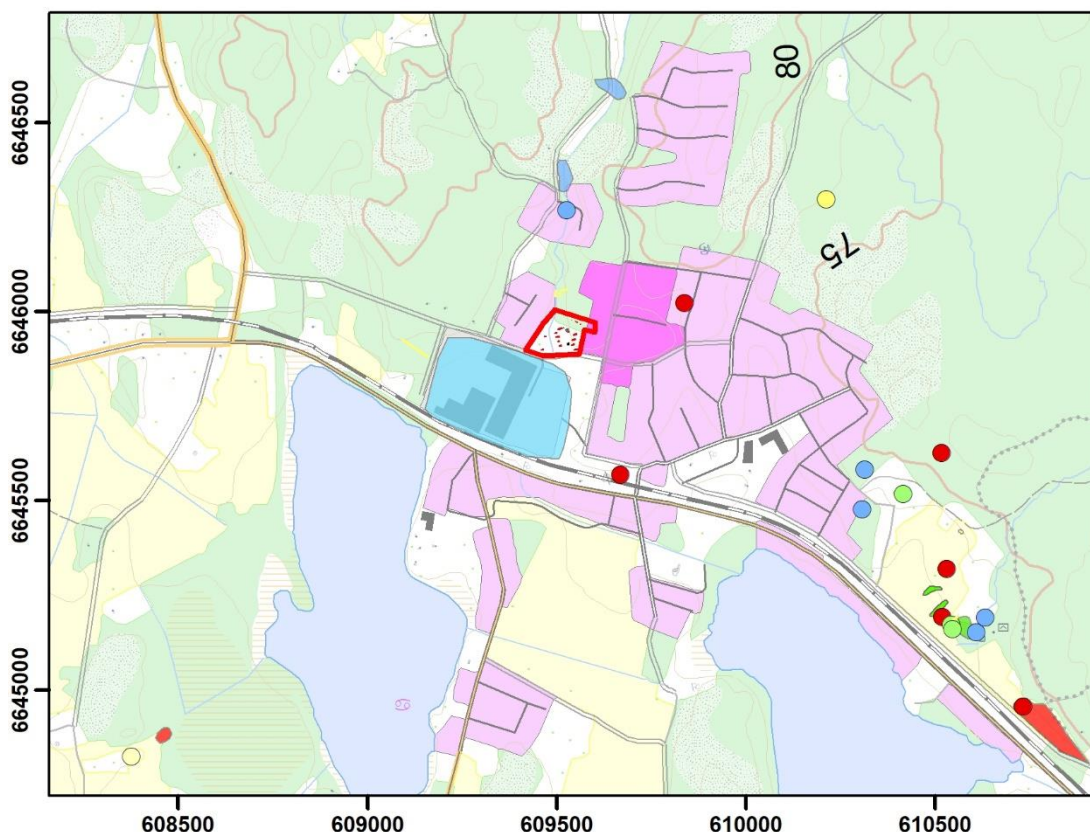
Utredningens fältfas utfördes under två dagar i slutet av maj, 28-29 maj 2019.

Antikvarisk bakgrund

Med anledning av det aktuella områdets höjd över havet och topografiska läge gjorde Länsstyrelsen bedömningen att området kunde innehålla okända stenålderslokaler. Därför var det nödvändigt att genomföra en arkeologisk utredning inför den planerade exploateringen.

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet som är knappt 15000 kvm stort befinner sig mellan 61 och 66 meter över dagens havsnivå och som därmed under en period under stenåldern varit en strand. Området är format av Rävsjöbäcken som rinner rakt igenom det och skapat sluttningar på vardera sida om den. I senare tid har en kraftig vägbank byggts i södra delen av området. Vägbanken består av fyllnadsmassor innehållande bland annat tegel och järnskrot. Det är troligt att det till stor del utgörs av avfall från den intilliggande industrin och således tillkommit under relativt sen tid. Dessa lager är uppskattningsvis upp till tre-fyra meter tjocka. Topografin var troligtvis gynnsam för stenåldersbosättningar området då var en lagunliknande vik med ett utmynnande vattendrag vilket var situationen under slutet av mesolitikum.



Figur 2. Fornlämningar kring utredningsområdet. Rött markerar stenålderslämningar (ytan i SÖ är Lilla Ramsjöboplatsen och punkterna fyndplatser). Grönt markerar troliga lämningar från järnålder. Blått markerar nyare tiders lämningar. Gult markerar övriga lämningar enligt KMR (fornlämningsliknande lämning, källa med tradition). Skala 1:10 000.

Stenålderslämningarna i området består av utöver Ramsjöboplatsen (diskuteras i nästa kapitel) av sex lämningar. Två av dessa består av fyndplatser för yxor varav båda innehåller fynd av trindyxor. De övriga fyra lämningar består av fyndplatser för enstaka kvartsbitar.

Järnålderslämningarna består av dels två boplatser (gröna ytor) och dels fyra runristningar (gröna cirklar).

De sentida lämningarna i området är fler och betydligt mer framträdande. Direkt söder om undersöksområdet fanns det gamla järnbruket Prins (Kung) Oskarshyttan. En bit norr om undersöksområdet längs Rävsjöbacken finns två hammarområden med tillhörande vattendiken och dammanläggningar. Området är således starkt präglad av järnbruk och den slagg som påträffades inom undersöksområdet ska kopplas till denna verksamhet. Utöver dessa järnbrukslämningar finns en källargrund, en husgrund, en tjärgrop och en tjärdal.

Det topografiska läget i kombination med de kända lämningarna från stenåldern i närområdet (se figur 2) gjorde att Länsstyrelsen på goda grunder kunde misstänka att det nu aktuella området kunde innehålla okända stenåldersboplatser.

Tidigare undersökningar

I området har relativt få arkeologiska insatser gjorts och då rör det sig främst om begränsade undersökningar i form av utredningar och förundersökningar (Eklund 2014, Emanuelsson 2016, Guinard 2007, Vogel 2010, Westrin 2016). Ramsjöboplatsen, som är markerad med rött i figur 2's nedre högra hörn, var länge Upplands enda arkeologiskt undersökta mesolitiska boplatz (Ekholm 1910). Sedan dess har delar av den undersökts av Segerström 1953 och på 1990-talet i form av seminariegrävning under ledning av Helena och Kjell Knutsson (Lindgren 2004). Boplatsen har, som flertalet andra undersökta större boplatser, spår från flera tidshorisonter. Bland annat har gravar från stridsyxekulturen undersökts strax intill den mesolitiska boplatsen. Den mesolitiska delen av Lilla Ramsjö är endast i begränsad omfattning arkeologiskt undersökt. Förutom avslagsmaterial i kvarts, bergart och asktuff har ett stort antal yxor (trindyxor och slagteknikyxor) och rester från yxframställning påträffats, dvs. grönstensavslag, fragmentariska yxämnen och slipstenar. Strax sydost om Ramsjön, vid Wibecks äng, utfördes en arkeologisk utredning och förundersökning 2007 (Guinard 2007). Här avgränsades en redan känd och registrerad stenåldersboplatz Vittinge 104:1 och en ny påträffades, Vittinge 307. På båda boplatserna framkom bearbetad sten och brända ben. De båda platserna daterades utifrån höjden över havet och ett antagande att boplatserna varit strandbundna till 5000 f Kr (Guinard 2007). Fynden påträffades mellan 60 och 63 m ö h. Fyndmaterialet domineras kraftigt av bearbetad kvarts av homogen kvalitet. Lämningar från svedjebruk har undersökts vid Lilla Ramsjö och daterats till järnålder (Emanuelsson 2016).

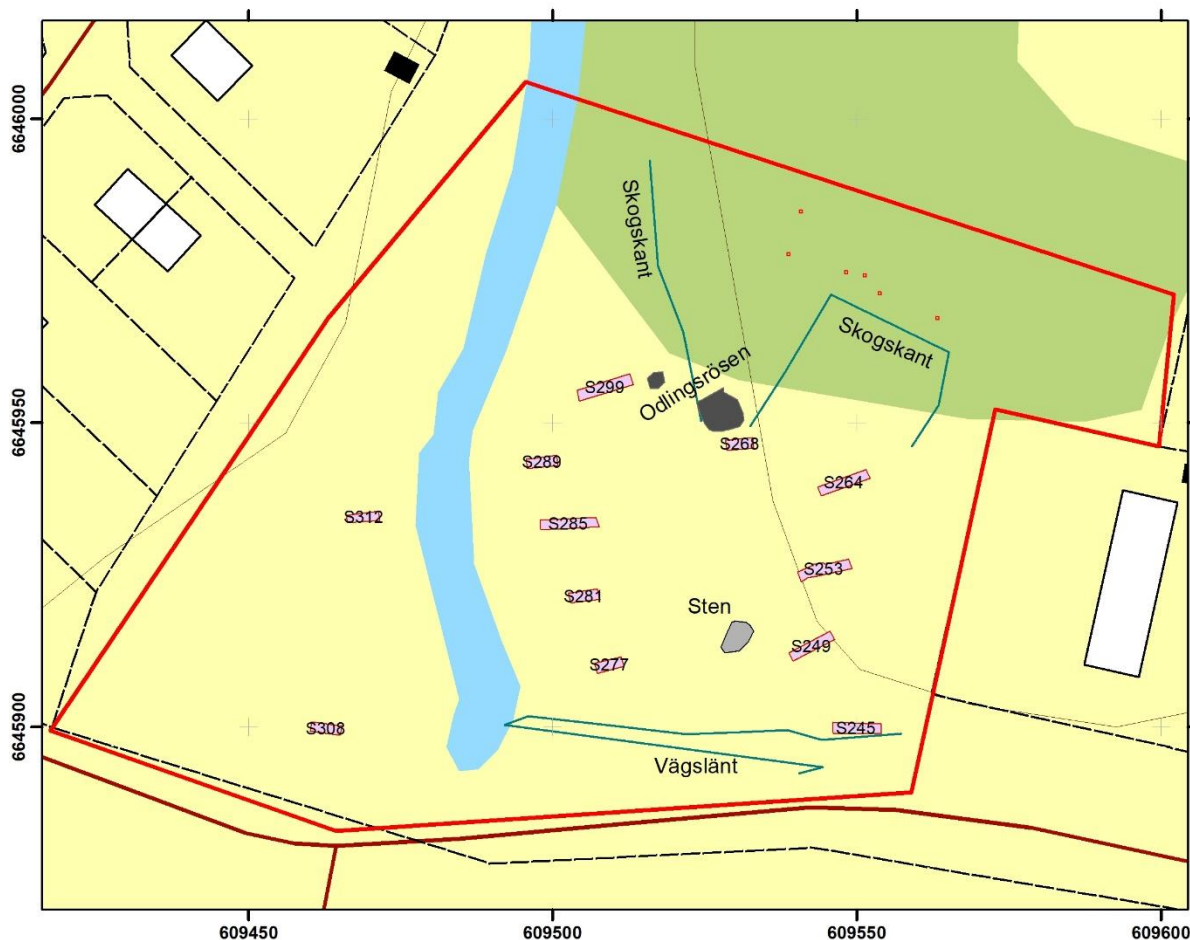
Undersökningen

Metod och genomförande

Området bestod till största delen av ängsmark (gamla åkrar) och därför var det lämpligt att sökschakta med grävmaskin på dessa delar medan de skogsbevuxna delarna av området i nordost undersöktes för hand med provstick. Sammanlagt grävdes 12 schakt med en sammanlagd yta av 136 m² och 6 provrutor. Schakten grävdes ned till strax under matjordslagret så att den orörda undergrunden exponerats (se figur 4). Provrutorna grävdes ned till ett djup av ca 30 cm.



Figur 3. Ett av sökschakten blir inmätt av Emma Sjöling med GPS. Foto: Lars Sundström.



Figur 5. Karta över schakt, odlingsrösen och provrutor (röda markeringar i skogspartiet i norr, se bilaga 3 för rutnr). Skala 1:1000.

Undersökningsresultat

Schakt

I åkermarken grävdes 12 schakt med en sammanlagd yta på 140 kvm fördelat så att alla delar av åkern blev undersökt. Sammanlagt har ca 2 % av åkermarken undersökts. I samtliga schakt utom S308 (i SV) utgjordes marken under matjorden av styv lera. I schakt S308 grävdes inte schaktet i botten då det visade sig innehålla massiva fyllnadslager. Utifrån topografin gjordes bedömningen detta fyllnadslager böra vara minst tre meter tjockt. I alla schakt utom två (S268 & S281) hittades sentida fynd i form av porslin, glas eller tegel.

Rutor

I det skogsbevuxna området i norr var det inte möjligt att använda grävmaskin så här är ytan undersökt med hjälp av provrutor. Proverna var ca 0,3 x 0,3 m² stora och grävdes till ca 30 cm:s djup ner i den orörda undergrunden. Sammanlagt grävdes provrutor på de mest lämpliga lägena, plana tillsynes orörda markpartier utan träd och sten. Området var starkt påverkat av senare tidars

markingrepp, plöjning och täktgropar. Skogspartier har också använt som avstjälpningsplats för diverse skrot och skräp. I tre av provrutorna tillvaratogs masugnsslagg och rödgods i ett ca 25 cm tjockt matjordslager (som återfanns i alla provrutor). Inget fyndmaterial återfanns i det orörda jordlagret under matjorden. Slaggen och rödgodset är troligen delar av en jordförbättringsprocess och befinner sig således i sekundärt läge. Dessa fynd kan inte dateras med någon större precision men bedöms vara samtida med hyttverksamheten i området. Samtliga fynd har gallrats.



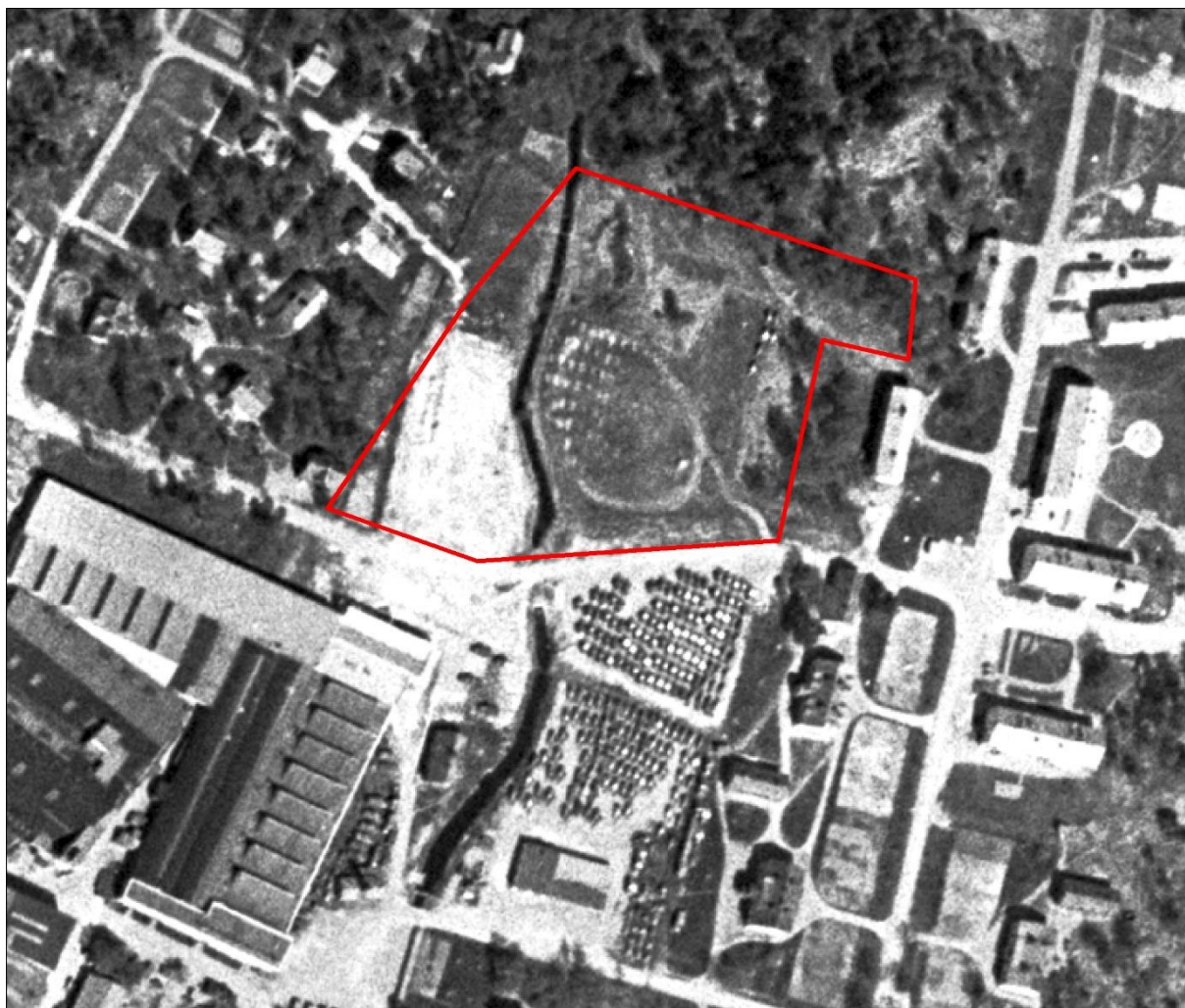
Figur 6. Exempel på rödgods keramik och masugnsslagg som hittats vid Rävsjöbäcksutredningen. Dessa kommer från provruta 297. Foto: Lars Sundström

Odlingsrösen

Vid kanten mellan den uppvuxna skogen och den nuvarande åkermarken påträffades två flacka stenrösen. De gav ett sentida intryck och ligger intill den moderna odlingsmarken. Det finns inga direkta indikationer på äldre tiders lantbruk på platsen.

Slutsats och utvärdering

En anledning till frånvaro av förhistoriska lämningar inom utredningsområdet går troligtvis att finna i hur ytan använts i senare tid. Den har enligt uppgift från en ortsbo som besökte oss under fältarbetet använts som en provbana för lantbruksmaskiner som tillverkade i den intilliggande fabriken. Det är också den bana som syns på flygbilden tagen över ytan 1958. På bilden framgår också att markingrepp och ianspråktaga markytor i princip täcker hela utredningsområdet.



Figur 7. Flygbild över utredningsområdet taget 1958. (Lantmäteriets historiska ortofoton, 664-60-55).

De stora sentida markingreppen kan mycket väl ha förstört och osynliggjort de förhistoriska lämningar som kan ha funnit på detta topografiskt fördelaktiga läge. Markförhållandena med lera och silt talar dock för att det i så fall snarare rört sig om senare delar av fornhistorien än stenåldern då man oftast föredragit att bosätta sig på mer väl-dränerade marker så som sand eller morän.

Referenser

Ekholm, G. 1915. Studier i Upplands bebyggelsehistoria1. Stenålder. Akademisk afhandling som med tillstånd av vidt berömda filosofiska fakulteten i Uppsala för vinnande av filosofie doktorssgrad.

Emaunelsson, M. 2016 Liten undersökning i Lilla Ramsjö. Arkeologisk förundersökning. Stiftelsen Kulturmiljövård 2016:32.

Eklund, Susanna, 2014. Lilla Ramsjö. Arkeologisk utredning. Vittinge 18:1, Lilla Ramsjö 2:1, Vittinge socken, Heby kommun, Uppland. SAU rapport 2014:24.

Guinard, M. 2007. Wibecks äng. Mesolitiska aktiviteter i Lilla Ramsjös närhet, brända människoben samt torplämningar. SAU rapport 2007:9

Lindgren, C. 2004. Människor och kvarts. Sociala och teknologiska strategier under mesolitikum i östra Mellansverige. Stockholm Studies in Archaeology 29. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska Undersökningar, Skrifter no 54. Coast to coast-book 11. Stockholm.

Vogel, P. 2010. Ramsjö 88:1, Antikvarisk kontroll. SAU rapport 2010:1

Westrin. K.- 2016. Utredning inför ny detaljplan i Morgongåva. Utredning etapp 1. SAU:rapport 2016:22.

Bilaga 1. Schaktlista

Schaktnr	Area	Djup	Markslag	Fynd	Fornlämnings-indikation
245	13,4	20-50 cm	Plöja därunder styvlera	Rikligt med tegel men också porslin, glas, obrända ben & taktegel	Saknas
249	11,8	20-30 cm	Plöja därunder styvlera	Lite porslin	Saknas
253	15,2	20-30 cm	Plöja därunder styvlera	Lite porslin	Saknas
264	13,5	30-40 cm	Plöja därunder styvlera	Lite tegel	Saknas
268	7,5	30-40 cm	Plöja därunder styvlera	-	Saknas
299	16,9	25-30 cm	Plöja därunder styvlera	Glaserat rödgods, porslin, glas	Saknas
277	7,4	40 cm	Plöja därunder styvlera	Lite tegel	Saknas
281	8,1	45-50 cm	Plöja därunder styvlera	-	Saknas
285	14,7	40-45 cm	Plöja därunder styvlera	Lite porslin & glas	Saknas
289	8,1	40 cm	Plöja därunder styvlera	Lite porslin	Saknas
308	7,8	60 cm	Påförda massor ej botten	Mkt modernt avfall som betong, järnskrot	Saknas
312	7,3	100 cm	Påförda massor därunder styvlera	Mkt modernt avfall som betong, järnskrot	Saknas

Bilaga 2. Rutlista

Rutnr	Storlek	Djup	Fynd	Fornlämningsindikation
293	0,3 m x 0,3 m	30 cm	slagg i matjord	Saknas
294	0,3 m x 0,3 m	30 cm	slagg, rödgods i matjord	Saknas
295	0,3 m x 0,3 m	30 cm	-	Saknas
296	0,3 m x 0,3 m	30 cm	-	Saknas
297	0,3 m x 0,3 m	30 cm	slagg, rödgods i matjord	Saknas
298	0,3 m x 0,3 m	30 cm	-	Saknas

Bilaga 3. Rutkarta

